

Några Värmlandsförfattare har använt brandens dramatik och vi har samlat vad som hittats (december 2022)

Sprutmönstring – Gustaf Fröding.....	2
Ur Strövtåg i hembygden – Gustaf Fröding.....	3
Sodom – ur en roman av Nils Parling	3
Törstsläckningen – Anna Maria Lenngren.....	4
Epigram – Anna Maria Lenngren.....	4
Gösta Berlings saga – Selma Lagerlöf	4
Herr Arnes penningar – Selma Lagerlöf	5
Löwensköldska ringen – Selma Lagerlöf.....	5
Belysningsfrågan - Gustav Fröding.....	6
Skillingtryck – Tage Aurell	7
Försiktighetsmått mot åskan - Gustaf Fröding.....	8
Karlstads brand – Gustaf Fröding	9
Min första reporterbragd – Gustaf Fröding.....	11
Frithiofs Saga - Esaias Tegnér.....	15
Utkast till stadsepos om Karlstad - Gustaf Fröding	16
Brandlyra – Lars Andersson.....	16
Pojken som slutade gråta – Ninni Schulman.....	16
Kanonstaden – Rolf Christerson.....	17
Gamle grevinna på Gampertin – Gustaf Fröding.....	17

Sprutmönstring – Gustaf Fröding

Gustaf Fröding var med i Karlstads Allmänna Brandkårs vaktavdelning. Publicerad i Karlstad-Tidningen 21 april 1894.

Det finns folk som undrar, om inte en sådan där sprutmönstring, som härom dagen kallade man ur huse, egentligen bara är ett stort skoj, tillställt för att skaffa stadens pojkar och tjänsteflickor ett extra nöje. När sprutchefer och andra högre generalspersoner i brandrullan möta varandra med sina rödmålade insignier och andra värdighetstecken, ha de en sådan auguraktig uppsyn och småle så mystiskt och underligt, att man rakt inte vet vad man skall tro. Och när de sträcka på sig och harska sig för att förbereda sig till det allvar, situationen kräver, går det en skrattlustens smitta genom hela den borgerliga sprutarmén och denna liknar allt bra mycket tillfälliga amatörer, som spela folk på teatern för femti öre pr afton - så där litet förlägna, men samtidigt litet galghumoristiska fysionomier och tämligen tafatta rörelser. Även om man bemödar sig riktigt dygdigt att ta saken högtidligt - det gäller ju stadens vara och icke vara vid en eventuell storbrand - så lyckas det inte. Man vet att det inte är skoj och man vet att det inte är rätt att göra sig lustig över sådant, men den mänskliga svagheten tar ut sin rätt.

Mig hade befälet planterat bortåt Klaraborg i ena ändan av en stång, och det var beslutat att jag skulle stå där och spärra vägen för folk, som ville in till stan. Jag spärrade också av all min håg och av alla mina krafter och höll mig tätt intill Dahlgrens vägg för att inte en katt skulle få slippa fram och fördärva sprutningen. Men vad bryr sig Klaraborgs och Galgbergspojkar om att man står i vägen för dem - de kila mellan benen och armbågshålen på en och innan man vet ordet av äro de mitt uppe i sprutorna och fördärva. Det enda sättet att bli av med dem är att sätta strålen på dem och alldeles platt spola bort dem.

Och så kom det promenerande herrar med käpp och sade till att de ville fram och sågo så hotfulla ut att jag måste lämna passagen fri. Jag hade käpp, jag också, men jag kom mig inte för att slåss. Och så kom det tinga damer med ljuva duvolika madonnaögon och snedlagt huvud och bådo böner till mig att jag skulle förbarma mig över dem och i alla helgons namn släppa dem igenom. Och i min eländiga svaghet lät jag dem få sin vilja fram och flinade hövligt och bockade inställsamt i stället för att sätta ögonen i dem och visa tänderna och avvärja dem med käppen såsom en vaktpost ägnar och anstår. Och på så vis kom jag att bli en sorts grind mellan vaktstången och Dahlgrens vägg. Somliga av damerna funno det så ogement roligt att se mig svänga av och an som på gångjärn, att de gjorde det till en ordentlig sport att gå och promenera genom avspärningen. Och för var gång blickade de innerligt bedjande in i min själ, men när de hunnit ett stycke längre bort hukade de ihop sig och fnissade invärtes, men ganska hörbart.

Äntligen hyttade och vinkade vaktchefen långt ifrån att vi kunde gå hem. Min olyckskamrat i den andra stångändan släppte genast sitt tag och försvann spårlöst, överlämnande åt mig att kånka hem den förskräckliga långa mesanmasten. Jag tog mod till mig, lade masten över axeln som ett gevär och marscherade åstad, lätt girande under den oerhörda tyngden. Galgbergspojkarna hurrade och svängde med mössorna och flickorna kröpo ihop och fnissade invärtes och viskade i lönndom emellan sig och sade: den där är Hans Sax.

Ur Strövtåg i hembygden – Gustaf Fröding

Utgiven 1896. Frödings barndomshem brann ner 1872

Det är skimmer i molnen och glitter i sjön,
det är ljus över stränder och näs
och omkring står härliga skogen grön
bakom ängarnas gungande gräs.

Och med sommar och skönhet och skogsvindsackord
står min hembygd och hälsar mig glad,
var mig hälsad! - Men var är min faders gård,
det är tomt bakom lönnarnas rad.

Det är tomt, det är bränt, det är härjat och kalt,
där den låg, ligger berghällen bar,
men däröver går minnet med vinden sval,
och det minnet är allt som är kvar.

Och det är som jag såge en gavel stå vit
och ett fönster stå öppet däri,
som ett piano det ljud och en munter bit
av en visa med käck melodi.

Sodom – ur en roman av Nils Parling

Utgiven 1956. Handlar om olyckan i Karlskoga (Björkborn)1940. Parling hade en tid arbetat i Björkborn och fått underlag från arbetskamrater

Och så började det regna granater. De föll från den molndigra skyn i en ihållande skur, tätt närmast älven därner, glesare utåt mot staden. Ett förskräckande regn av tunga stålprojektiler, farligt om även endast en bråkdel av dem exploderade och slog upp sina sekundsabba, rödgnistrande blommor ute på ängarna och här och var i och omkring staden.

I detta ögonblick blev den verkligt oemotståndliga paniken herre över folket. Kullarna kring fabriksområdet avfolkades snabbt. Som sopad av en kvast rullade den tusenhövdade, tjutande massan bakåt och spreds som rännilar och stänk över gator och gränder, sökande tillflykt bak murar och husväggar, i portgångar och källare.....

Törstsläckningen – Anna Maria Lenngren

Utgiven 1794 (detta är första versen). Frans Joakim von Aken var en apotekare, som blev känd genom sin uppfinning av ett eldsläckningsämne som var en blandning av alun, vitriol, lera och rödfärg, upplöst i vatten. Medlet provades 1794 i Karlstad. 1822 grävdes en reservoar på Södra Torget i Kristinehamn och där förvarades medlet under ca 40 år.

Den frågan är värd att väcka;
Av upptäckter vilken är störst,
den konsten att lågorna släcka,
och den att släcka vår törst?

Jag länge begrundat den saken,
men funnit, I bröder till slut,
att sistnämnda konst går förut
till trots för von Aken.

Epigram – Anna Maria Lenngren

Utgiven 1795. Hennes morfar var präst i Ransäter

När elden nyss kom lös på söder mitt i natten
hos brodern Rusius, man anmärkt har därvid,
att han för första gången uti sin levnadstid
skrek efter vatten.

Gösta Berlings saga – Selma Lagerlöf

Roman från 1891 – om branden på Ekeby

Det blev rop och skrik på gården. Nu började det märkas att en stor bragd var gjord.
Ja, spring, skrik, klämta! Nu brinner hon ändå inne, skogsfrun, som ni bäddade på siden....

Klockor klämtade, vagnar rasslade, sprutor drogs fram, vatten langades upp från sjön, folk stormade till från alla byar. Det var skrik och jämmer och befallningar, det var tak, som störtade in, det var det förfärliga knastret och dånet av eldsvådan. Men inget störde Kevenhüller. Han satt på huggkubben och gned händerna.....

Nu brinner Ekeby, sade hon och skrattade

Herr Arnes penningar – Selma Lagerlöf

Denna sägen av Selma Lagerlöfs kom ut 1904.

Handlingen utspelar sig i Bohuslän någon gång i slutet av 1500-talet då landskapet fortfarande tillhörde Norge och Fredrik II var kung av Danmark-Norge. Herr Arne är en mycket rik präst som bor i Solberga prästgård, Bohuslän. En natt i sitt hem råkar herr Arne, hans familj och hans husfolk ut för ett rövarband av skotska legosoldater som mördar dem. De sätter eld på huset för att få det att se ut som en olycka. ”När folket kom till gården syntes ingen människa fastän eldsvådan stod högt mot skyn. Men det var intet av husen som brann utan en stor hög av ris och halm och ved som var uppkastat invid det gamla prästhusets vägg. Den hade inte brunnit länge. Lågorna hade inte hunnit mer än svärta det goda timret i väggen och smälta snön på halmtaket. Nu höll de dock på att bita sig fast i takhalmen. Alla förstod genast att detta var mordbrand. De började undra om herr Arne och hans husfolk verklig sov eller om det hade övergått dem en olycka. Men innan räddarna trängde in i huset vräkte de med långa stänger undan det brinnande bålet från husväggen samt klättrade upp på taket och rev av halmen som hade börjat ryka och var nära att fatta eld. Sedan gingo några karlar fram mot stugdörren för att gå in och väcka herr Arne, men.....”

Löwensköldska ringen – Selma Lagerlöf

Roman av Selma Lagerlöf utgiven 1925

Generalmajoren Bengt Löwensköld dog i mars 1741 och begravdes i den Löwensköldska graven. Löwensköld har fått en stor och värdefull signetring av kung Karl XII. Ringen var med i graven som omgavs av två väldiga gravhällar. En tid efteråt skulle en liten dotter till generalens äldste som begravas – hon dog av rödsot. Graven öppnades och valvet revs upp för den nya kistan.

Det var känt i Ekeby att ringen var kvar. En bonde i trakten hade noterat att graven inte blev igensatt direkt efter begravningen. Bonden och hans fru smög sig i på kyrkogården och lyckades få tag i ringen och började vandra hemåt. Hustrun tvärstannade och tyckte det dagades – det var ljust åt öster. Men det var en eldsvåda i Mellomstugan – deras hem. Hon skrek – ”Generalen har satt eld på den”. Stölden upptäcktes på morgonen.

Efter flera kallades prästen till en fattig bonde. Under åren hade gården har brunnit, boskapen dött och andra olyckor drabbat familjen. Bonden berättade att det var han som stal ringen varefter generalen sände olyckor över honom.

Belysningsfrågan - Gustav Fröding

Ur Gitarr och dragharmonika 1891

De tändes, de nya elektriska tankarne,
det lyste, det sken i varenda vrå
- då skreko de gamla eländiga dankarna:

Det tar eld i var knut!

Släck ut! Släck ut!

Låt pusten blåsa och saxen gå!

Men skulle man sett något fräckare,
den heliga talgens gäckare,
elektriska lågor, stora och små,
sig läto ej släckas av talgljussläckare
men brunno ändå
Tablå!

Skillingtryck – Tage Aurell

Utgiven 1943

Författaren Tage Aurell (1895-1995) växte upp i Karlstad och bodde många år i Mangskog. Han skrev en historia kring en brand. Den inträffade när Aurell var journalist i Norrköping 1917. Han intervjuade en man utanför ett brinnande hus. Två veckor senare återsåg han mannen, som var barberare, i rättssalen.

Branden hade börjat i trappan i ett större trähus och blev dramatisk. Brandkåren fick rädda ut en stor familj från vindsvåningen. En annan man, hans syster och en åldrig moder klättrade också ut på stegar medan en annan syster hoppade. Hon togs emot av en poliskonstapel och den intervjuade mannen som dessutom hjälpt brandmännen med stegarna och ansågs hjältemodig. Han hade berättat för Aurell att man misstänkte att branden var anlagd.

Barberaren sa till rätten att han kände sig tvingad av en inre röst. Hans tanke var att försöka få tillbaka sin hustru och sitt barn om de blev husvilla efter branden. De hade flyttat från honom och hem till svärföräldrarna som bodde i det antända huset.

Aurell beskriver barberares svårigheter i romanen. En illustrerad upplaga utgavs 1951, där hade Sven Ljungberg gjort en tolkning av branden. Lars Andersson skrev 1995 en bok om Tage Aurell – Platsens ande. Där ingår hela berättelsen om branden.

Sven Ljungbergs tolkning av branden

Försiktighetsmått mot åskan - Gustaf Fröding

Karlstad-Tidningen 21 juni 1893

Jag undrar om det finns någon människa, som inte är rädd för åskan. Nog har jag sett personer ta på sig nonchalanta miner och låtsa att åskan inte angår dem – vissla ogenerat, sätta sig vid fönstret (det är förfärligt oförsiktigt av dem) och småle mitt i synen på de förskräckliga blixterna, förtälja hårresande åkslagshistorier med största lugn i världen, medan en annan sitter och hoppar av ångest och väntar på sin sista stund. Jag har till och med sett ogudaktigt folk dansa polka och vals medan himmelen står i eld och lågor och hela rymden skallar av dunder och dån som om det vore yttersta domen.

Men jag tror dem inte mer än jämt. De är bara en mask som de tar på sig för att inbilla en att de är sådana hjältar, gubevars. Mig lurar man inte så lätt. Jag är lika modig jag som någon annan, men med åskan är det något alldeles särskilt. Man kan inte försvara sig mot åskan. Hon far av och an och ser sig inte för. Ibland slår hon ner, ibland inte, det är inte så gott att veta, var hon drumlar ner och slår till. Det är lika sannolikt att hon träffar mig som något annat.

Nu de här hjältarna, gubevars, som sätta sig ända framme vid fönstret (fastän det är erkänt farlig och fastän man vet att hon hundratals gånger just slagit ihjäl dem, som satt sig vid fönstret) eller dansa polka och fnissa och flina åt blixterna. Jag vet nog, vad det betyder, ty jag har läst, att i trakter där det är jordbävningar, där blir människorna förfärligt lättsinniga och leva som var dag vore den sista. Och på samma sätt är det, när det är pestilencia eller kolera. Då dricka de sig fulla och fnissa och flina och dansa Kankan. Det är bara för att döva sin rädsla. De där hjältarna är kanske mycket räddare än jag, som klokt och förståndigt tar mina försiktighetsmått. Fastän jag inte sjäpar mig med att grina och se glad ut.

Först och främst skall man stänga alla fönster och spjäll i hela huset, så att det inte blir något tvärdrag, ty det är med åskan som med lunginflammationen att den gärna håller sig till tvärdrag.

Har man eld i spisen, bör man genast slå en skopa vatten över den så att den slocknar, ty eld drar åskan till sig. Jag läste nyligen att en gumma stod vid spisen och kokade kaffe, då åskan nedslog genom skorstenen och, sedan hon (åskan) uppsmält locket till kaffekitteln utan att eljest skada den för övrigt eller ens göra något ont vid dess innehåll samt passerat uppefter gummans högra arm, två gånger gått genom halsen på henne och svett henne i ena örat. Gumman föll ned som död, men märkvärdigt nog kom hon till sig igen och var bara lite lomhörd. Men det är inte alltid det går så lyckligt. En gång läste jag att åskan kom ned genom brandluckan och passerade vindstrappan, varefter hon (alltid kalla de henne ”hon” – det låter så kusligt alldeles som om det vore någon sorts hemsk och överjordisk kvinns-person) varefter hon splittrade en i första hörnet stående sopkvast och gjorde ett runt hål i väggen till ägarens sovrum samt dödade honom på fläcken.

Nu är det visserligen sant att man utsätter sig själv för fara när man går och stänger fönstren och spjällen. Det är ju inte alls omöjligt att hon (åskan) passar på just när man står och krånglar med fönsterhakarna eller håller på att hälla vatten i spisen; jag brukar alltid själv utföra detta och jag kan inte neka till att det är ansträngande för nerverna. Jag undrar om de där modiga åskföraktarna skulle törs, om det kommer till kritan. Emellertid bör man för säkerhets skull göra dessa försiktighetsmått redan vid de första blixterna och när hon (d.v.s. åskan) ännu är tämligen avlägsen.

Sedan man sålunda skyddat sig för luftdrag, bör man lägga från sig alla föremål av metall. Jag brukar lägga min klocka i ett dricksglas för att såmedelst isolera densamma och fråntaga den dess åsktilldragande egenskaper. Därefter sätter man sig på en stol mitt på golvet – utefter

väggarna är bevisligen mer osäkert – samt vänder ansiktet mot en vägg där det icke är något fönster, detta senare för att skydda sina ögon för de obehagliga blixterna. Jag vet somliga som stänger in sig i en garderob, men detta anser jag olämpligare eftersom garderoberna vanligen befinna sig vid en vägg. Hellre då, såsom jag sett fruntimmer göra, borra ner sitt ansikte i en soffkudde.

Åskvädrens tid är just nu inne och jag har därför ansett det passande att erinra om de skyddsmedel man har att hålla sig till mot denna fara. Naturligtvis finns de alltid folk som grinar åt dylikt, men jag tror mig med likgiltighet kunna möta deras hån. Det lugna försiktiga mode, vilket med de vapen, som står till buds bereder sig till motvärn, är väl mera värt än det flinande okunniga övermodet som blint kastar sig i olycka – till exempel genom att tredskas med att sitta vid fönstret eller gå hastigt när man råkar vara ute och gå och ställa sig under ett träd (vilket är det farligaste av allt), bara för det att man vill undvika några regndroppar.

Karlstads brand – Gustaf Fröding

Karlstad-Tidning 6 maj 1893.

Natten till den första maj 1893 inträffade den stora stadsbranden i Kristinehamn. Tidningen skickade Gustaf Fröding (1860-1911) till platsen och det han såg växte minnen från branden i Karlstad 1865.

När jag häromdagen gick genom de avbrända kvarteren av Kristinehamn, hade jag den livligaste förnimmelse av att jag sett samma syn en gång förr, ehuru tavlan länge legat förborgat i någon av minnets bortglömda skräpkamrar bland andra föremål från min tidigare barndom. Aldrig förr har jag med sådan klarhet fått tillbaka de en gång så livliga intryck jag såsom fyra-åring måste ha erfarit vid den stora branden i Karlstad. Intrycket av det avbrända Kristinehamn var nyckeln till den där skräpkammaren och tavlan kom fram i dagen – visserligen överhöljd av damm och med avslagna färger, men livfull och karaktäristisk som de gamle flamländarnas dukar.

Det måste vara så där vid middagstiden en söndag på sommaren. Hela huset är tomt så när som på syster min och jag. De andra måtte vara i kyrkan eller på promenad. Allt är tyst och stilla inom- och utomhus.

Syster min och jag står på knä på varsin stol vid fönster och titta ut på gatan. Den är alldeles tom. Mitt emot står ett gult hus med vita fönsterkarmar och stentrappa vid ingången.

Syster min och jag har förfärligt ledsamt. Vi har förmodligen fått sträng befallning att hålla oss stilla, medan de andra äro ute. Ingenting att se, ingenting att ta sig till. Vi knuffar varandra med armbågarna för att fördriva tiden, i det vi ideligen träta, om vem det var som började. ”Låt bli säger ja” – ”låt bli själva säger jag” – det var du som började” – ”nähä, det var du” – nähä säger ja” – ”joho säger j” – nähej” – ”johoj” – ”häj” – ”hoj” osv.

Men plötsligt glimtar det till i ögonen på syster min. Hon ställer sig upp på stolen och pekar uppåt över taket på det gula huset mitt emot.

”Ånej, se så det ryker”, säger hon och småler av intresse och njutning och detta angenäma avbrott i enformigheten.

”Åh kors ja. Så det ryker”, säger jag och känner mig livligt intresserad även jag.

”Och det lyser i ’t!’”

”Och det är som ett riktigt stort svart moln!”

”Och det flyger i't som gnistror!”

”Och hör så det dundrar – nej, vad är det?”

Vi känner oss litet skrämda och hemska till mods, på samma gång som intresset för det underbara blir allt starkare.

I detsamma börja klockorna dåna, icke med det vanliga sövande sammanhängande klingklangeriet, utan avmätt, långsamt, tungt dovt – med långa mellanstunder, så att man länge står och lyss efter nästa slag, alldeles som vid ett åskväder. Och efter ännu några minuter fylls luften med korsande ljud från alla håll – hjul rullar med våldsamt slammer genom gatorna, hovar stampar, fötter trampar, hästar gnäggas, gälla röster skriker om vart annat. Ur det gula huset mitt emot kommer en skock människor rusande. De skyggar med handen för ögonen och pekar på lågorna, som nu stiger högt mot skyn och breder ut sig åt alla kanter. Eldflagor flyger genom luften och faller som snö på det gula husets tak. Från alla vrår och vinklar kommer gamla kvinnor. De slår samman händerna och säger ”kors i jesses” och ”va ska detta bli?” Nu kommer en vindstöt, lågorna välter fram över taken, det brinner i det gula huset.

Syster min och jag har klivit ner från stolarna. Vi tyckte inte längre att det var lustig, utan stack fingrarna i mun och betraktade varandra med vidöppna förskrämda ögon. Då hördes högljudda röster i förstugan, ”de andra” hade kommit hem.

Sedan minns jag endast ett oredigt sammelsurium av spring och sorl och kullvräkt möbler. Än är det någon som skriker ”sitt still” åt mig, än rycker man mig hårt i armarna, än bärs jag, än springer jag så att jag nästan tappar andan för att kunna hålla skritt med någon som håller mig i handen och går med ofantliga steg.

Med ens befinner jag mig på en öppen plats. Vart jag ser är det eld, eld i husen, eld i luften, eld överallt. Hela världen brinner. Det dånar, det knakar, det skriker, det väser och viner.

Därefter befinner jag mig vandrande hand i hand med syster min utefter älven åt Klaraborg. Här är det ingen eld, men möbler är utvräkt på gatan och folk springer förbi oss åt bägge hållen. Rätt som det är får jag höra ett underligt bakom mig och jag vänder förfärad om och finner att en gumse förföljer oss. Inge räddning annat än i vild flykt. Vi aktade icke på de rop, som ”de andra” sände efter oss, och sprang för livet med gumsen i hälarna – han var nog lika rädd som vi. Äntligen gjorde gumsen en tvärvändning och försvann i vimlet. ”De andra” hann i kapp oss och tog vara på oss, flåsande av språngmarschen och förskräckelse att vi skulle springa i älven.

Därefter är jag på Klaraborg. Det är som ett himmelrike. Allt är så fint och härligt – mycket finare än hos oss. Hit kommer ingen eld. Långt bakom träden flammar det och dånar, men hit kommer elden aldrig, det har Lotta, barnpigan, sagt och hon vet allting.

Ibland kommer herrar från staden och berättar att nu har det ”tagit i” det och det huset, nu är det framme vid det och det hörnet. ”Hela stan stryker med, det är klart som dagen”.

Därefter minns jag ingenting förrän de följande morgonen. Jag står vid fönstret och gnuggar mig i ögonen och känner icke igen mig. Med framför dörren står gamla bekanta, den gamla vagnen från vårt lantställe vid Alstern och de gamla vagnshästarna Svarten och Pontus och på kuskbocken sitter min vän, korpral Bank. Hans ansikte är orubbligt beskedligt, han spottar då och då, än åt Svarens sida, än åt Pontuses. De vänder sig ibland för att titta på Banken, och då kliar Banken dem på länder.

Jag kände mig glad och lycklig. Ingen fara mer, sedan Banken och Svarten och Pontus kommit hit för att frälsa oss. När han fick höra att vi höll på att brinna upp, så gick han bara till

stallet och selade på Svarten och Pontus och körde tvärt igenom eldsvådan ända till Klara-borg. Jag sprang ut och kröp upp på kuskbocken till Banken och Banken höll i mig med sin väldiga näve, som var nästan lika stor som jag själv.

Och så kom ”de andra” ut och satte sig upp och så reste vi tvärt igenom de rykande alléerna av skorstenspipor och så ut genom tullporten, över östra bron och in i Alsterskogarnas susande pelarsalar. Då erinrade jag mig att min nya boll brunnit upp och mitt hjärta fylldes av vemod och jag lutade mitt huvud mot Bankens trofasta arm och grät.

Min första reporterbragd – Gustaf Fröding

Karlstads-Tidningen 19 december 1891

En av Guy de Maupassants romaner skildrar en tidningsredaktion i Paris. Bland annat omtalas det där att redaktionen hade ett allra heligaste tabernakel innanför kontorslokalerna och därinne församlades den stundom mangrant bakom sorgfälligt stängda och bevakade dörrar.

Alla människor trodde att viktiga överläggningar förehades därinne - något om att störta regeringar eller förklara krig mot Tyskland. Men råkade någon trots alla vidtagna försiktighetsmått tränga sig in i detta lönnrum, så överraskades han av en sällsam syn - hela redaktionen uppställd i rad och spelande bilboquet¹ under djup och allvarlig tystnad! Det var de riksviktiga förhandlingar, som upptog så mycket av redaktionen tid.

Det där lät bra, tyckte Polycarpus och jag. Vi beslöto köpa oss en bilboquet tillsammans, att använda när politiken var flau och nyheterna allt för sparsamma.

En gång var det som tullfrågan för tillfället var alldeles uttröskad och omöjlig att göra något av. General Boulanger höll sig i skinnet. Socialisterna gävo ej knätt eller knytt från sig. Inga hade dränkt eller hängt sig under flera dagar. Ingen hade på länge stulit något i bankerna. Inga präster hade skrivit olagliga prästbetyg eller gjort något anmärkningsvärd bock under åtta dagars tid. Vår arbetskollega var mild som ett lamm och en fridens ande låg över pressen hela landet omkring, men vår notisavdelning hotade att bli fruktansvärt mager.

Den gången ställde vi oss till att spela bilboquet en hel förmiddag. Polycarpus var slängdast. Han hade en liten egen knyck med handleden – bara en liten nästan omärklig svängning och pil flög kulan i skålen liksom dragen av en magnet. Det är säkert ingen inom hela pressen som spelar så bra bilboquet som Polycarpus.

Han hade redan gjort 36 träffar i sträck, och jag stod just och undrade hur i alla världen han bar sig åt, då chefen störtade in med andan i halsen och sade; Styv notis – det brinner i Assaryd – hela socknen brinner - militär är ditkallad giv dig av, Hans, här har du tio kronor till skjuts!"

"Ja, men -"

"Prat, det går nog. Spring ner till rådman Jönsson, han håller hästar och åkdon och -"

"Ja, men jag har aldrig förr -"

"Pytt, någon gång skall vara den första – här har du rocken", sade chefen och tvingade in mig i rockärmarna, medan Polycarpus satte mössan på mitt huvud och sköt på bakifrån.

Innan jag visste ordet av var jag ute på gatan och i språngmarsch till rådman Jönsson.

¹ Går ut på att få en boll fäst i ett snöre att landa i en mugg som är fäst i snörets andra ända

Han var egentligen handlande, men hade ett litet lantbruk i stadens närhet, där han uppfödde hästar. På auktioner råkade han dessutom köpa några gamla skrala åkdon och kunde förden-skull fylla stadens behov av hyrkuskeri.

Rådman Jönsson satt med några andra matadorer och drack toddy på sin veranda. Han var en stor fet karl utan hals och livstykke, men prydd med ett par stora granna fiskögon och en vackert röd färg i ansiktet.

Jag kände mig ovanligt smal och giraffartad, när jag kom in till dessa mastodonter och mam-mutar

Emellertid försökte jag anslå den lediga och, världsvana ton, jag ansåg passande för en rutine-rad reporter.

"Jag har fått i uppdrag - jag ville fråga – det är frågan om häst och åkdon - det brinner i Assa-ryd " stammade jag, ty jag kände mig förvirrad över rådmannens stora likgiltighet - han vände ryggen till och det fanns inte ringaste antydning att han visste om min tillvaro.

Till sist vände han sig till mig - icke huvudet ty det höll han stilla och kunde väl icke annat ef-ter han ingen hals hade - utan ena hörnet av ena ögat, med vilket han mätte mig från huvud till fot.

"Vad har herrn med eldsvådan?"

"Jag skall dit och referera - skriva opp – se på för tidningens räkning"

Rådmannen vände åter sitt öga från mig och det var till den motstående väggen han talade när han sade: "gå ner till stallet och säg till drängen!"

I detsamma jag gick hörde jag att en av mastodonterna sade till rådmannen: "ja, just så där skall man behandla sånna där." Därpå upphävde alla mastodonterna ett fetlagt och belåtet skratt, som kom blodet att koka i mina ådror. Jag ville gå in och slå ihjäl alla mastodonterna, men det gjorde jag inte, ty jag erinrade mig i rättan tid min stora smalhet. Sådana där varelser av urvärldens fauna har tjock hud och kraftiga betar i käkarna.

Nere vid stallet stod en lång drumlig pojke och slipade en kniv på en slipsten. Håret hängde ned över ögonen på honom

"Var god och spänn för ett åkdon - jag skall ut till Assaryd!"

Pojken såg icke upp, utan tog sig bara ett tag om näsan och fortfor att slipa. Sådan herre, så-dan dräng, tänkte jag.

"Jag har beställt skjuts av rådman Jönsson – var god och spänn för!"

"Senna!" sade pojken. Jag gav honom i andanom en tafs för örat så han stod på huvudet och tappade trätöflorna. Men i lekamlig måtto tog jag fram en tjugofemöring och sade: "här har ni, om ni skyndar er!"

Pojken betraktade slanten en stund och ett uttryck av djupt missnöje spred sig i hans ansikte. Därefter kliade han sig betänksamt i nacken och hasade sig sävligt till vagnsskjulet.

Under mycken tidsspillan, mycket kliande i nacken, mycket spottande och näsputsande, drog han sedan fram en gammal utlevad gigg, som såg ytterst bristfällig ut och därtill var nedsmord av ler och elände.

"Är det meningen att vi ska ha det där bedrövliga skrället?"

"Håja nog duger det alltid - hästen är av samma slag den", sade pojken och hans tungsinta oginhet upplystes för ett ögonblick av en stråle butter illmarighet

Ja, hästen var av samma slag, den med, gunås – en gammal hypokondrisk kobent krake, som tittade ont under lugg och hade svårt för att gå.

Jag måste fram med en tjugofemöring till för att påskynda selningen, annars hade den väl pågått ännu i denna sekund. Pojken betraktade slanten och såg ännu missnöjdare ut.

Till sist blev vi dock färdiga och knagglade i väg över stenläggningen. Det måtte ha erinrat om riddaren av Mancha och hans ypperliga gångare Rosinante

Jag kände mig otrevlig till mods att vara så där till allmänt spektakel för hela stan. Pojken där- emot såg lite gladare ut – det fröjade hans illmariga ande att se mig guppa upp och ner som ett tröskverk och slå hop tänderna så de skallrade. Jag ville gärna ta honom i nacken och kasta honom huvudstupa i ansiktet på första flinare vi mötte. Men i stället rodnade jag och snöt mig förvirrat upprepade gånger.

Det var i alla fall en lisa att komma ut på landsbygden.

Men långsamt gick det. Vi hade glömt piskan och kraken var icke den som sprang för ro skull och utan övertygande skäl

”Däng till honom med tömmarna, annars kommer vi aldrig fram!”

"Ånä, dä ä han uvan ve", sade pojken och surnade.

Då tog jag min käpp, som jag lyckligtvis hade med mig, och petade på kraken, så att han skvatt till och förlorade förståndet. Han lade sig på sned och sprattlade med frambenen och försökte stå på huvudet. Därefter kutade han ihop sig och gjorde en allmäktig ansträngning att sätta sig riktigt i gång. Det knakade i knotorna, det brakade i ryggen – framåt gick det - en stund.

Men snart glömde kraken bort alltsamman och började promenera igen som en gammal herre, medan han hängav sig åt sina sorgliga grubblerier. Jag petade igen kraken skvatt, förlorade förståndet, stod på huvudet etc.

På det viset gick en timme och vi hade inte kommit någonstans just. Hela Assaryds socken kunde hinna brinna upp, innan vi nådde fram.

Då föll djurplågeriets ande över mig. Jag tog käppen i nedre ändan och riktade ett mördande slag mot det eftersta på kraken. Och i vilt vanvett ställde sig kraken på ett ben, dansade polka, stod på huvudet och lade i väg i pin karriär.

"Om polisen hade sett det där", sade pojken. Men jag kände inga samvetskval, ty nu gick det undan friska tag. Gärdgårdsstörarna flögo förbi med ilande fat, och på det viset tänkte jag vi snart skulle hinna fram.

Rätt som det var kom något rullande bredvid hjulet och föll skramlande i backen. Det var järnringen på ena hjulet. I detsamma började giggen halta, jag slog huvudet i pojkens, och kratsch, ratsch låg vi bägge i diket

Först var jag alldeles vimmelkantig och visste icke till mig. Men så småningom började jag väckas till medvetande av en frän lukt som av gamla skinnbyxor. Jag så ett par ben som sprattlade i vädret. Det var pojken som bjöd till för att komma på fötter

När vi kommit upp betraktade vi varandra först under tystnad. En stilla skadeglädje lyste i pojkens ansikte.

”Det fick han för käpprappet”, sade han

Ja, det var ingen annan utväg än att fortsätta till fots. Jag vände mig om och gick, utan att säga ett ord.

”Skall det inte bli några drickspengar”, skrek pojken efter mig.

”Drag för tusan”, svarade jag

När jag gått en stund började jag undra att jag inte såg någon rök. När en hel socken brinner med skogar och allt borde det ses 15 mil. Hela befolkningen borde vara på benen. Det borde ringas i klockorna vida omkring.

Ingenting av allt detta hördes eller syntes till. Folk sysslade på åkrarna och vid gårdarna alldeles som i vardagslag.

Tänk om det bara vore en illistig snara, utlagd av våra fiender? Vi skulle kanske dras vid näsan och narras att skriva en jätteanka? Eller kanske det var meningen att locka oss ut att ränna med limstången?

Jag frågade en jag mötte, var det var som det brann. ”Å, det är visst något bortåt Motorp, har jag hört”, svarade mannen helt lugnt och likgiltigt.

Äntligen kom jag till ett ställe där det rök litet ur backen. Några personer stodo och pirkade med käppar och hällde ut litet vatten.

”Är det här det har brunnit – är det alltsammans?” frågade jag.

”Håja, det är väl nog det, hela lagården har brunnit och den bästa hönan har gått åt”, sade en stackars tjänsteflicka med förgråtna ögon och svett hår. Man kunde se att hon gått i elden för att rädda sina älskade vänner i ladugården.

Allt folket betraktade mig med ogillande blickar, och jag kände mig verkligen brottslig.

Jag ville därifrån så fort som möjligt och fick åka med en bonde som just for förbi på väg till staden.

När jag trädde in på redaktionen, kom chefen emot mig och frågade mig ivrigt: ”Hur stod det till därute? Kan man begränsa elden – är det farligt för grannsocknarna?”

”Allt är förbi”, svarade jag med bedrövad röst, ty jag tyckte det var synd om folket därute och även om tidningen som inte skulle på någon sensationsnyhet.

”Är allt förbi? Är alltsammans nedbränt?”

”Ja - hela ladugården är nedbränd - och ett höns har omkommit – den bästa hönan. Chefen gick in till sig.

Frithiofs Saga - Esaias Tegnér

Skriven 1820-1825

I denna del av sagan stiger Frithiof in i templet där det är midsommarfest och Balders avbild (beläte av trä) hyllas vid en flammande eld. Frithiof var ond på Kungen som bland annat bränt ner hans faders gård Framnäs. Bara den nakna eldstaden var kvar av hemmet när han kom åter efter en resa. Det blev bråk i templet när Frithiof ville rycka en guldring från Balders arm. Guden faller ner i offerflamman och en eld sprider. Frithiof hade innan han gick in i templet sagt sin vän Björn att hålla igen dörren. (*Muspels söner = lågorna*).

Balders bål – utdrag

Hör det knattrar, lågan slår
Guldtand i tak och sparrar.
Dödsblek Björn vid porten står,
Frithiof blygs att han darrar.

Allt förlorat! Ur halvbränd sal
eldröd hane sig svingar,
sitter på takets ås och gal,
flaxar med lösta vingar.

”Öppna dörren, släpp folket ut,
Vakt ej mer jag behöver.
Templet brinner, gjut vatten, gjut
hela havet däröver!”

Morgonvinden spelar från norr,
Högt det mot himlen blossar.
Balderslunden är sommartorr,
lågan är hungrig och fråssar.

Nu från templet och ned till strand
knyts en kedja av händer,
böljan vandrar från hand till hand,
fräser mot svedda bränder.

Rasande far hon från gren till gren,
Än har hon långt till målet.
Eja! Vad vilt, vad rysligt sken!
Väldigt är Baldersbålet.
sken! Väldigt är Baldersbålet.

Frithiof sitter som regnets Gud,
högt på bjälken och flödar,
delar till alla sitt härskarbud,
Lugn bland de heta dödar.

Hör hur det knakar i rämnad rot,
Se vad toppar glöda!
Vad är människokraft emot
Muspels söner de röda?

Fåfängt! Elden tar överhand,
rökmoln virvla och välta,
guldet droppar på glödhet sand,
silverplåtar smälta.

Eldhav böljar i Balders lund,
strandlös svalla dess vågor.
Sol går opp, men fjärd och sund
spegla blott avgrundslågor

Aska är templet inom kort
aska tempellunden;
Sorgsen drager Frithiof bort,
gråter i morgonstunden.

Efter detta gick Frithiof i landsflykt. De var inte hans avsikt att bränna templet. Senare låter han bygga ett nytt, med mera sten, och det sker en försoning.

Utkast till stadsepos om Karlstad - Gustaf Fröding

Fröding planerade ett stadsepos med ett avsnitt om branden 1865. Ett utkast finns bevara. Detta är taget ur Gustaf Frödingsällskapet XXX.

Bang!
En klämtning i natten klang.
En flamma i höjden sprang
På nytt det ljud ett tungt
bang! bang!

Och fönster öppnas och dörrar smälla
och röster skrika förvirrade gälla
och sprutor dåna och hovar stampa
och springande fötter på gatorna trampa
och staden är svept i ett sorlande, skyndande
dövande dunder och brus
och tunnorna skvalpa, det skvalar och rinner,
det brinner, det brinner, det brinner,
det brinner i Petterssons hus

Därefter följer en ofullbordad framställning av eldsvådans förlopp;

Det smattrar, det knattrar och knakar,
det brakar, ett tak störtar samman,
det bolmar och ryker och sprakar
och stakare vräker sig flamman
i höjden och vidt över gårdar och tak
och dovt ljuder dånen och vildt ljuder skrik och brak

Brandlyra – Lars Andersson

Lars Andersson debutroman från 1974

Psykologisk thriller från norska fjällbygden där en flicka blir svårt bränd vid en mordbrand. Romanen handlar om relationer med fördjupningar kring pyromanins psykologi.

Pojken som slutade gråta – Ninni Schulman

*I samband med bokens lansering 2012 fanns banderoller i bokhandeln med uppmaningen
”kontrollera brandvarnaren innan ni läser”*

En pyroman härjar i idyllen. En villa står i brand i Hagfors och räddningstjänsten rycker ut. Flera bränder sker. Polisen jagar en seriepyroman

Kanonstaden – Rolf Christerson

En 40-talists uppväxt på 50-talet

Explosionen blåste ut fönstren i vardagsrummet och förvandlade den soliga eftermiddagen till ett inferno av glasbitar och söndertrasade krukväxter.

Vårt hembiträde fick ett hysteriskt anfall. Hon var från Finland och trodde att kriget brutit ut igen. Helsingfors bombades och Sirpa försvann ner i sin barndoms ångest. Hennes extremt blonda hår stor som en helgongloria kring hennes ansikte som hade förvandlats till ett ljudlöst, men mycket tydligt skrik.

Jag såg skräcken och de försvunna läpparna, men jag förstod inte vad som hände. Sirpa sprang och gömde sig bland ytterkläderna i hallen. Egendomligt lugn och registrerande betraktade jag förödelsen i vårt vardagsrum. Glasbitar från fönstren fanns överallt. Jorden från de spruckna blomkrukorna hade spritts över hela golvet. Solen lyste fortfarande in i rummet.

Sedan hörde jag sirenerna från brandbilarna och ambulanserna som närmade sig i hög fart på gatan nedanför balkongen. I samma ögonblick ringde telefonen. Det var mamma som med upprörd stämma frågade om vi hade blivit skadade. Hon berättade att en fabrik inne på Nobelkruts område hade förstörts i en nitroglycerinexplosion.

Gamle grevinna på Gampertin – Gustaf Fröding

Å allt sôm kärnga
ble varre tröll
kom vällingklocka
på stöll
å sang jämt
sôm brannklämtning
sôm brannklämt

Ur ”Räggler å paschaser”